

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ДИТЯЧІЙ ПОЕЗІЇ ГАЛІ МАЗУРЕНКО

У статті коротко розглядається творчий шлях автора, зокрема, празький період творчості і використання фольклорних мотивів та образів у дитячій поезії.

Ключові слова: дитяча поезія, образ, мотив, звуконаслідувальна лексика.

In the article is briefly considered the career of the author, in particular Prague's literary period and the use of folk motifs and images in children's poetry.

Keywords: Children's poetry, image, motif, onomatopoeic vocabulary.

Галя Мазуренко прожила довге, майже столітнє життя. Надзвичайною є географія її життєвого шляху, де значну роль відіграють столиці різних держав, проте серед них немає столиці її Батьківщини. Вона народилась у Петербурзі. Прага і Лондон були містами двох різних періодів її творчості. На її шляху ще були Катеринослав, Кам'янець-Подільський, Женева, Лозанна, Варшава, Берлін. Перша світова війна і українська революція, в якій Галя Мазуренко брала участь, закінчились еміграцією. Спочатку вона певний час перебуває у Варшаві, де навчається на філологічному факультеті університету та відвідує академію мистецтв, мріючи про Париж. Потім стає студенткою філософського факультету Берлінського університету, а також навчається у художньо-промисловій школі німецької столиці. Проте у Німеччині ставлення до іноземних студентів погіршується і поетеса опиняється в столиці Чехословаччини — Празі, яка стає для українців справжнім острівцем свободи. Саме тут був потужний гурт українських емігрантів, які зуміли на чеській землі створити декілька українських вишів, організувати видавництва, випуск газет і журналів національного спрямування, чого на той час не було в Україні. Тут не було цензури. Саме у Празі Галя Мазуренко, нарешті, завершила свою освіту. Спершу вона навчається в Українському педагогічному університеті (природничий відділ), а потім на гуманітарно-мистецькому відділі Українського Вільного університету. Водночас відвідує студію пластичного мистецтва, яку українці називали Українською Академією мистецтв. Врешті тут, у Празі, Галя Мазуренко захистила дисертацію і здобула докторський ступінь з філософії. Історія навчання поетеси вражає кількістю вузів, факультетів і міст. Не випадково на це звернув увагу ще у своїй ювілейній статті про поетесу Ігор Качуровський і відзначав «подиву гідну ерудицію поетеси», а також те, що «серед поетів діаспори вона — найосвіченіша» [3:434]. Цю думку можна сміливо перевести на загальнонаціональну площину і продовжити, висловлюючи припущення, що Галя Мазуренко, напевне, є однією з найосвіченіших українських письменників. Цей факт

дуже важливий, адже це допомагає нам усвідомити не лише своєрідність художнього мислення поетеси, але й високий інтелектуальний рівень її поезії.

Саме у Празі Галя Мазуренко провела незабутні роки. Столиця Чехії відкрила для неї можливість навчатися у педагогічному університеті ім. Драгоманова, слухати лекції відомих українських вчених: С. Русової (педагогіка і дидактика), Л. Білецького (народна поезія, історія поезії, вступ до історії літератури), Д. Донцова (історія України), Д. Чижевського (філософські дисципліни). Життя українських студентів у Празі було досить насиченим: літературні диспути, літературно-мистецькі вечори, Студентський дім у Празі. Все це створювало надзвичайну атмосферу і надихало на творчість. У Празі Галя Мазуренко опинилася в середовищі яскравих постатей, які принесли з України дух незалежності, віри, впевненості. Обдарована і захоплена не лише поезією, але й образотворчим мистецтвом, вона все ж робить вибір на користь поезії. Доля дарує їй друзів і однодумців, які, як і вона, теж залишили Батьківщину: Ю. Дараган, Є. Маланюк, Н. Лівницька-Холодна, О. Лятуринська, О. Стефанович, а згодом — О. Теліга і О. Ольжич.

У чеській столиці Галя Мазуренко проведе майже чверть століття. За цей час вийдуть у світ її поетичні збірки: «Акварелі» (1926), «Стежка» і «Вогні» (обидві — 1939), «Снігоцвіти» (1941). У празькому періоді життя і творчості Галі Мазуренко можна виокремити два півперіоди. Перший (20-ті роки) характеризується активним студентським життям, частими творчими акціями і зібраннями, публікаціями у Літературно-науковому Вістнику, редагованому Д. Донцовим (1883-1973). Це був, мабуть, найшасливіший період життя поетеси: на нього припало видання першої збірки, одруження з Є.Равичем, народження дитини. Але невдовзі все руйнується: помирає дитина, розпадається шлюб. Другий період (1930-1940 рр.) не менш драматичний: поетеса дізнається, що її матір і всю родину розстріляли. Вона не має відомостей про свою доньку Маринку, яка жила з бабусяю в Україні, і вважає її загиблою. Під впливом цих ударів її шляхи розходяться з представниками празької школи: О. Телігою, Є. Маланюком, поезія яких дедалі більше ставала заклик до боротьби. Поетеса з 1930 року перестає друкуватися у «Вістнику», який на той час став політичною трибуною. Коли у 20-х роках тут можна було знайти твори М. Рильського, П. Филиповича, Є. Плужника, М. Хвильового, то з часом, більшість авторів, погляди яких розходилися з думкою Донцова, перестають друкуватися у часописі. Маючи глибокі знання з філософії, Мазуренко поступово звертається до східних вчень, які спрямовують думку людини до пізнання глибин людського ества. У поезії починає переважати темна колористична гама.

Наступні збірки («Стежка», «Вогні», «Снігоцвіти») вона вже видає своїм коштом. Тепер її поезії друкуються у часописі «Пробоем». Наступна збірка виходить аж через 13 років. Ці роки переосмислення життя, переживання великих труднощів позначилися на її поезії. Якщо у першій збірці її поезія має відкритий, екстравертний характер, її лірична героїня — це сповнена світлих надій, сподівань і кохання дівчина, яку лякає самотність, то у наступних книгах самотність є рятівним колом, яке сприяє творчості. Поетеса робить чергову спробу налагодити особисте життя: вона вдруге виходить заміж за А. Байкова, студента, який допомагав їй, коли вона опинилась у скрутному становищі одна з дитиною. Йому вона присвятить свою збірку. Цей шлюб також закінчується розлученням. Галя Мазуренко поступово втрачає і рідних, і друзів. Тяжким випробуванням стає Друга світова війна, яка розлучає поетесу з колегами по інституту, друзями з празького кола. Ця вимушена розлука надзвичайно тяжка для поетеси і залишається незагоєною раною на все життя.

Перша збірка Галі Мазуренко «Акварелі» вийшла в 1926 році у Празі. З виданням цієї збірки поетесі дуже пощастило, адже усі наступні книги їй доведеться вида-

вати і редагувати власними зусиллями, як і багатьом іншим співвітчизникам (Докія Гуменна власним коштом за кордоном видала 18 книг). «Акварелі» були видані, як свідчать біографи Галі Мазуренко, посилаючись на свідчення Зої Плітас (сестра Євгена Равича — першого чоловіка Г. Мазуренко і перша дружина Євгена Маланюка), на вичурені кошти від концерту, який у 1924 році у Студентському домі у Празі влаштувало «Видавництво Української Молоді» під керівництвом відомого видавця і земляка Євгена Вирового [1: 24]. «Акварелі» були однією з перших книг, виданих представниками празької школи. Згодом виходять «Сагайдак» Ю. Дарагана (1925), «Гербарій» Є. Маланюка (1926).

Помітне місце у збірці «Акварелі» Галі Мазуренко займають твори для дітей. Це два невеликі цикли: «Немовляті» і «До дітей». На час виходу «Акварелей» поетеса пережила радість материнства, тому поява цих творів цілком природна. Цикл «Немовляті» містить надзвичайно ніжні колискові, що засвідчують продовження національних традицій. Адже український народ створив неповторні колискові в усній народній творчості, і цей жанр, як відомо, міцно вкорінений у нашій класичній поезії. Яскраві літературні колискові створили Леся Українка, О. Олесь, В. Сосюра та ін. З-поміж колискових Галі Мазуренко виокремлюється твір «Спи, моя донечко». Ця поезія особлива, хоча починається досить традиційно:

Спи моя донечко,
Спи сіроока.
Сонечко сіло далеко, глибоко,
Темрява давить холодна, жорстока. [1: 52]

Як бачимо, останній рядок надто «дорослий» і багатозначний: він характеризує не лише явища природи (день і ніч), а й саме життя. Дитині для успішної соціалізації необхідні так звані базові знання про світ, які й передаються від матері з колисковими. Але в даному випадку поетеса прагне донести своїй доньці не лише певні загальні знання, а й свої переживання та спогади. Наступні рядки важливими, бо в них мати розповідає своїй дитині про справжню Батьківщину, далеку і поневолену:

Там на Україні, що я іходила,
Зоряні ризи все небо закрили.

Для порівняння доречно згадати чи не найглибшу в нашій національній поезії колискову Т. Шевченка:

Ой люлі, люлі, моя дитино,
вдень і вночі.
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

В обох колискових згадується Україна і нещаслива доля дітей на рідній землі. Так, Галя Мазуренко продовжує:

Там у віконечко дивиться мати,
Довго, ще довго коханій чекати.

У цих рядках поетеса згадує і звертається до своєї матері, яка марно чекає свою дочку в Україні. Завершується колискова рядками, які теж несуть дорослу інформацію:

Нас запосіли болота глибокі,
Інші — не ми на тій ниві широкій.
Спи, моя донечко,
Спи сіроока.

Ці слова передають біль поетеси за те, що справжні патріоти України змушені залишати рідну землю, на якій господарюють чужинці.

Як відомо, колискова — особливий жанр. Адже інтонація, слова, образи пісні проникають у дитячу свідомість. «У дрімотному стані в дрімучій глибині її душі, яка і згодом, коли дитина подорослішає, ніколи не буде доступна її власній свідомості, вгніздяться давні, цілісні, потужні і місткі образи, згустки найважливіших життєвих смислів, які передаються в народній традиції. Просторово-сміслові схеми, які організують ці смисли у фольклорному тексті, відображають народну модель світобудови. Згодом вони стануть основою символічного мислення самої дитини, без якої неможливе розуміння світу і себе, усвідомлення сенсу свого існування» [5: 21]. Отже у своїй колисковій Галя Мазуренко намагається розповісти своїй дитині про життя і по своєму підготувати її до нього. Проте ця поезія відрізняється від народних зразків тим, що має соціальне спрямування. Поетеса крім загальнолюдських цінностей прагне донести своїй дитині знання про її Батьківщину. Звичайно ж, вплив таких текстів на свідомість дитини досить умовний, хоча деякі психологи не виключають усвідомлення ключових моментів інформації на інтуїтивному рівні. «Модель світу будь-якої людини, також і дитини досяжна для зовнішнього сприйняття лише тоді, коли вона матеріалізована у слові — тексті, дії — ритуалі, предметі. Немовля отримує у спадок цю модель світу, яка стає стрижнем для формування його власної моделі світобудови і одночасно стає ознакою приналежності дитини до тої чи іншої культурної спільноти» [4:62].

Також у збірці «Акварелі» містяться вірші для дітей у найкращих фольклорних традиціях українського народу. Ранній період життя для кожної дитини — це насамперед гра, яка є для неї і заняттям, і досвідом, і творчістю. У Галі Мазуренко крім колискових є ще й забавлянки. У вірші «По городу скоки-скоки» поетеса передає світ у грайливих образах, бо справді все, що нас оточує, ніби грається, у своїх неповторних звукових або живописних образах використовуючи звуконаслідувальну лексику:

По городу скоки-скоки. // Скаче коник на всі боки, // Трас сонях на дуду. // Хилить голову руду. // Коровки десь рику-рику. // Десь ворота рипу-рипу. // Сонце в небі нічирк. У долину зирк та зирк [1: 52]. Цей вірш — класичний зразок так званої забавлянки, коли мати, граючись з дитиною, робить певні рухи: підкидає її, гойдає і супроводжує все цікавими віршиками чи піснями. «В українському дитячому фольклорі зустрічаємо наслідування співу жайворонка, солов'я, та голосів інших істот. Але найпопулярнішим і найпоширенішим було наслідування кумкання жаб, відоме в різному текстовому втіленні» [2: 20]. Галя Мазуренко також не відходить від народних традицій:

«Що там сталось?» — слуха, слуха // У болоті жаболюха. І полізла. «Ага-га! Коник весело плига? // Та ловити загаряче, Най собі іще поскаче!» От і казочці кінець. Дайте маслечка тунець!» [1: 52].

Такі невеличкі віршики досить прості і діти завжди їх легко запам'ятовують. І в такій ігровій манері засвоюють додаткову інформацію про життя. Адже при всій своїй фантастичності образи, зміст часто відображають життєві реалії.

А ось вірш, «Чи ходила ти, Мариночко, по воду?» є імпровізованим діалогом між матір'ю і дочкою у народному стилі про дитячі пригоди, коли світ величезний і безмежний.

«Чи ходила ти, Мариночко, по воду // Чи не здибала якої там пригоди?» — Я зустріла огірочки, широкі листочки, // Що сиділи голісінькі, без сорочки. // «Що тоді, дитино, ти робила? // Чом ті огірочки не прикрила?» — Ой, мене доскочив чистий жах, // Стільки там крутилося комах. [1:52]

Традиція жартома спілкуватися з дітьми, як з дорослими, збереглася ще з початків усної народної творчості і до неї зверталися українські поети. Читаємо у Шевченка:

Засміявсь // Старий і внучку привітав, // Наче справді молодицю: // «А де ж ти дім паляницю?!// Чи, може, в лісі хто одняв? // Чи попросту забула взяти? Чи може ще не напекла?» [б: 330].

Часто у таких діалогах звучить геніальний український гумор, доброзичливий, з ліричними нотками. Як бачимо, Галя Мазуренко присвячує свої твори доньці Марині. Але ці вірші можуть прикрасити будь-яку збірку дитячих поезій.

Помітною подією у нашому літературному житті є перша (і поки що єдина), книга творів Галі Мазуренко, видана в Україні: «Вибране» (2002), упорядниками якої є Надія Миронець і Микола Чабан. Видання крім поезій містить і прозу (повість «Не той козак...»), світлини різних років життя, малюнки. Відкриває видання змістовна передмова від упорядників. Автори її знайомлять нас з нелегкими і драматичними стежками життя поетеси, побіжно аналізуючи її творчість, як правило, обмежуючись тим, що вже було сказано про неї. І це можна сприйняти з розумінням: адже перших читачів цікавить передусім біографія автора, яка має бути першим коментарем до його творчості. Це видання можна назвати експериментальним з кількох причин. По-перше, це вибране Галі Мазуренко взагалі. По-друге, складається враження, що упорядник, яка представила всі поетичні книги поетеси, керувалася принципом: кожній збірці у «Вибраному» однакова увага. Виняток зроблено лише для останньої книги - її подано справедливо ширше. Тим часом книги Галі Мазуренко не рівноцінні одна одній ні кількістю поезій («Снігоцвіти» містять 22 поезії, «Пороги» — 44, «Скит поетів» — 189, «Три місяці в літері життя» — 223 тощо), ні художнім рівнем (з кожною збіркою талант поетеси неухильно росте). У «Вибраному» цієї невідповідності ми не відчуваємо. Проте, коли детально ознайомитись з творами Г. Мазуренко за збірками в повному обсязі, за авторською порадою: «Моїх поезій не читайте, як бракує час їх передумати, в четвертий раз», то «Вибране», якщо віддати перевагу «художньому» принципу, матиме інші «пропорції» збірок.

Література:

1. Мазуренко Г. Вибране. — К.: В-во імені Олени Теліги, 2002.
2. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. — К.: Наукова думка, 1984.
3. Качуровський І. Про Галю Мазуренко та її творчість//Променисті силуети. — К., 2008.
4. Левчук Я. Система координат українського дитячого фольклору // Дитина і світ: проблеми культурного діалогу. Сучасні літературознавчі студії. — К., 2005. — Вип. 2.
5. Осорина М. секретный мир детей в пространстве мира. — СПб., 2009
6. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847.